

บทที่ 2

ขั้นตอนการวิจัย

ดังที่ได้กล่าวไปในบทที่แล้วว่า การวิจัยถือเป็นการแสวงหาคำตอบของมนุษย์อย่างหนึ่ง โดยกระทำภายใต้หลักการทางวิทยาศาสตร์ซึ่งมีหลักการ ระเบียบ และวิธีการที่เป็นขั้นเป็นตอน สามารถอธิบายได้ในเชิงทฤษฎี ดังนั้นเมื่อใดก็ตามที่ทั้งแวดวงวิชาการหรือวิชาชีพใดต้องการคำตอบให้กับปรากฏการณ์หรือแนวทางการปฏิบัติงานในวิชาชีพที่มีหลักการและเชื่อถือได้ การวิจัยก็就会被หยิบมาใช้โดยตลอด เช่นเดียวกับงานด้านนิเทศศาสตร์หรือการสื่อสารทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ดังจะเห็นได้จากรายงานวิจัยที่ถูกเผยแพร่ผ่านช่องทางต่าง ๆ ให้เห็นกันอยู่เสมอตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา งานวิจัยเหล่านั้นผ่านกระบวนการหรือขั้นตอนต่าง ๆ อย่างไรบ้างกว่าจะออกมาเป็นรายงานวิจัยฉบับหนึ่งที่ทำให้คำตอบกับผู้วิจัยตามที่ได้ตั้งคำถามไว้ตั้งแต่ตอนต้น ในบทนี้จะได้อธิบายรายละเอียดของขั้นตอนการวิจัยให้ทราบ ดังนี้

ขั้นตอนการวิจัยในทฤษฎีนักวิชาการ

การวิจัยเป็นกระบวนการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอน กระบวนการดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นวงจรหรือวัฏจักร (Leedy 1989:9, อ้างถึงใน จันทิมา เขียวแก้ว 2553: 42) เริ่มจาก

1) การกำหนดปัญหาการวิจัย ได้แก่ การพิจารณาข้อสงสัย หรือสิ่งที่ผู้วิจัยใคร่รู้คำตอบแต่ยังไม่มีความคำตอบและเป็นข้อสงสัยที่ต้องการคำตอบที่ได้มาจากการอธิบายด้วยเหตุผล และการอ้างอิงอย่างเป็นระบบ ตามระเบียบวิธีการวิจัย ไม่ใช่คำตอบทั่วไปที่สามารถตอบได้ด้วยสามัญสำนึก หรือปัญหาที่คนทั่วไปรู้คำตอบอยู่แล้ว

2) การกำหนดประเด็นหรือวัตถุประสงค์สำหรับการวิจัย หลังจากสามารถกำหนดปัญหาที่ต้องการการวิจัยได้แล้ว ผู้วิจัยต้องดำเนินการกำหนดประเด็นปัญหาหรือวัตถุประสงค์สำหรับการวิจัยให้ชัดเจน เพราะหัวข้อวิจัยอาจไม่บอกหรือชี้ให้เห็นว่าผู้วิจัยต้องการศึกษาอะไรบางอย่างในเรื่องนั้น การกำหนดประเด็นต้องให้สอดคล้องกับหัวข้อวิจัยที่กำหนดไว้ หรือเป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งต้อง

คำนึงถึงความชัดเจนของประเด็น ความไม่ซ้ำซ้อนของประเด็นที่จะวิจัย และความสัมพันธ์ระหว่างประเด็นปัญหา

3) การกำหนดประเด็นปัญหาย่อยการวิจัย หลังจากการกำหนดประเด็นหลักที่ต้องการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยต้องนำมาแยกแยะแจกแจงรายละเอียดของหัวข้อที่ต้องการวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบที่ครบถ้วนครอบคลุม เป็นการกำหนดประเด็นปัญหาย่อยการวิจัย ซึ่งอาจได้จากการอ่าน การศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมจากทั้งตำรา วารสาร ผลงานวิจัย ฯลฯ ซึ่งความรู้ต่าง ๆ ที่ได้รับ ไม่ว่าจะ เป็นทฤษฎีหรือมุมมองจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดปัญหาย่อย และเป็นแนวทางในการกำหนดสมมติฐานที่จะนำไปสู่การตอบคำถามที่ต้องการ

4) การกำหนดสมมติฐานการวิจัย หลังจากแจกแจงประเด็นหลัก ประเด็นย่อยที่ต้องการวิจัยได้แล้ว ขั้นตอนก็คือ การกำหนดสมมติฐานในการวิจัย ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องมือชี้แนวทางให้กับผู้วิจัย ในการค้นหาคำตอบหรือข้อพิสูจน์อย่างเป็นระบบและถูกต้องตามประเด็นที่ตั้งไว้ อย่างไรก็ตามในการวิจัยบางประเภทนั้นอาจไม่มีความจำเป็นหรือไม่นิยมตั้งสมมติฐาน เพราะว่าผู้วิจัยกำลังหาข้อมูล หรือยังไม่มีแนวทางว่าจะพบความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องใดได้บ้าง เช่น การวิจัยเชิงประวัติ หลังจากทดสอบเรียบร้อยแล้วก็ต้องอธิบายเหตุผลของประเด็นที่ได้ทดสอบ ไม่ว่าจะผลจะเป็นเช่นไร

5) การค้นหาและรวบรวมข้อเท็จจริงจากสมมติฐานการวิจัย หลังจากที่กำหนดสมมติฐานที่ต้องการศึกษาแล้ว ขั้นตอนไปคือการนำสมมติฐานที่กำหนดไว้ไปหาข้อมูลในแต่ละประเด็น เก็บรวบรวมข้อมูลให้ครอบคลุมครบถ้วนทุกเหตุการณ์และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ทั้งชนิดข้อมูลและวิธีการได้มาซึ่งข้อมูล จัดระบบข้อมูลที่ได้อามาตามขอบข่ายของสมมติฐาน แล้วนำไปวิเคราะห์ ประมวลผล นำผลที่ได้มาทดสอบ เพื่อดูว่าจะยอมรับหรือปฏิเสธสมมติฐาน หากพิสูจน์ได้ว่าสมมติฐานที่ตั้งขึ้นเป็นความจริงหรือตรงกับข้อเท็จจริง สมมติฐานนั้นก็กลายเป็นคำตอบหรือคำอธิบายที่ถูกต้อง

6) การแปลความหมายข้อเท็จจริงที่ได้เพื่อตอบปัญหาการวิจัย เป็นขั้นตอนที่สำคัญ ซึ่งผู้วิจัยต้องใช้ความสามารถในการแปลความหมายให้ถูกต้องโดยอาศัยความรู้ ประสบการณ์ และความเอาใจใส่ในข้อมูลของผู้วิจัย

อย่างไรก็ดี ในการพิสูจน์สมมติฐานนั้นหากสมมติฐานที่ตั้งไว้ไม่เป็นไปตามที่คาดก็ไม่ได้หมายความว่างานวิจัยนั้นล้มเหลว เพราะผู้วิจัยจะกลับมาคิดทบทวนใหม่ว่าเหตุใดจึงไม่เป็นไปตามที่คาดการณ์ไว้ และในหลาย ๆ กรณี ข้อค้นพบที่ได้มาแล้วก็อาจจะนำไปสู่ปัญหาใหม่ ๆ ที่ต้องการการพิสูจน์ ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการวิจัยครั้งใหม่ที่เป็นวัฏจักรต่อไป ทำให้ศาสตร์และปัญหาต่าง ๆ ได้รับการค้นพบและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ในขณะที่ ปารีชาติ สถาปิตานนท์ (2557) ได้สรุปขั้นตอนหรือกระบวนการวิจัย (Research process) ไว้เป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 การริเริ่มงานวิจัย โดยอาจเรียกกิจกรรมต่าง ๆ ในขั้นตอนนี้เป็นภาพรวมได้ว่า เป็นกระบวนการแสวงหาแนวคิดหลักในการวิจัย (Conceptualization) เนื่องจากกระบวนการดังกล่าวเกี่ยวข้องกับการเลือกเฟ้นแนวคิดต่าง ๆ ที่เหมาะสมในการนำมาใช้เป็นตัวแปรสำหรับดำเนินการวิจัย เพื่อค้นหาคำตอบที่ต้องการ ซึ่งในขั้นที่ 1 นี้จะประกอบไปด้วยขั้นตอนย่อย ๆ ดังต่อไปนี้

- 1.1 การกำหนดประเด็นในการวิจัย
- 1.2 การทบทวนวรรณกรรม
- 1.3 การกำหนดแนวคิด ตัวแปร และการระบุคำนิยามศัพท์
- 1.4 การกำหนดโจทย์การวิจัย

ขั้นที่ 2 การวางแผนการวิจัย เรามักเรียกกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขั้นตอนของการวางแผนการวิจัยว่า การแสวงหาแนวทางปฏิบัติการ (Operationalization) เนื่องจากกระบวนการดังกล่าวเกี่ยวข้องกับการค้นหาเส้นทางที่เหมาะสมที่สุดในการลงมือปฏิบัติการวิจัย โดยนักวิจัยจะมุ่งเน้นค้นหาหนทางสำหรับตอบโจทย์การวิจัยอย่างเป็นรูปธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 2.1 การกำหนดระเบียบวิธีวิจัย
- 2.2 การกำหนดเครื่องมือในการวิจัย กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย และแนวทางการประมวลผลการวิจัย
- 2.3 การตรวจสอบความเที่ยงและความตรงของการวิจัย
- 2.4 การพิจารณาเกี่ยวกับจริยธรรมในการวิจัย

ขั้นที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจะดำเนินการรวบรวมข้อมูลดิบด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในระเบียบวิธีวิจัย

ขั้นที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจะเลือกวิธีวิเคราะห์ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับระเบียบวิธีวิจัย ลักษณะของข้อมูลดิบ และกรอบแนวคิดที่เลือกใช้ในการศึกษาวิจัย

ขั้นที่ 5 การสรุปผลการวิจัยและการประยุกต์ใช้ หรือเราอาจเรียกว่าเป็นขั้นตอนของการแสวงหาข้อสรุปเกี่ยวกับการวิจัย (Generalization) โดยนักวิจัยไม่ได้ให้ความสำคัญเฉพาะผลการศึกษาของตนเท่านั้น แต่จะมุ่งขยายขอบเขตของข้อสรุปที่ได้รับไปสู่บริบทที่กว้างขึ้นและเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดหลักที่ใช้เป็นแนวทางการวิจัยอย่างเด่นชัด เพื่อการยืนยันสมมติฐานต่าง ๆ ที่พัฒนามาจากแนวคิดหลัก หรือเพื่อปรับแนวคิดหลักให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในขั้นตอนนี้ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ๆ จำนวน 3 ขั้นตอน ได้แก่

5.1 การนำเสนอข้อสรุปที่ได้รับจากการวิจัย

5.2 การอภิปรายเกี่ยวกับจุดเด่นที่ค้นพบและข้อจำกัดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการวิจัย

5.3 การประยุกต์ใช้ผลการวิจัย

ปดิวิรัตน์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา (2546) ได้แบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 7 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

- 1) การกำหนดปัญหาและหัวข้อเรื่องการวิจัย
- 2) การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัย และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
- 3) การตั้งสมมติฐานการวิจัย
- 4) การออกแบบการวิจัย
- 5) การเขียนเค้าโครงเรื่องเพื่อการวิจัย
- 6) การสร้างแบบสอบถาม การสุ่มตัวอย่าง และการเก็บข้อมูล
- 7) การเขียนรายงานการวิจัย และการนำเสนอข้อมูลผลงานการวิจัย

การกำหนดปัญหาและหัวข้อเรื่องการวิจัย

การวิจัยส่วนใหญ่มักมีจุดตั้งต้นเกิดจากปัญหาภายในใจของนักวิจัย ดังนั้น ทุกคนที่จะทำการวิจัยมักจะต้องเกิดคำถามข้อสงสัย เกิดสิ่งหรือเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาขึ้นในใจตนเองทั้งสิ้น สาเหตุก็เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีธรรมชาติแห่งความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเรา หรือห่างไกลออกไป อยากรู้ดี ปัญหาการวิจัยอาจตั้งต้นหรือเกิดจากกระบวนการทางวิชาการ เช่น การใช้วิธีการอนุมาน (Deduction) จากทฤษฎี แนวคิด ผลงานวิจัย หรือจากการศึกษาค้นคว้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และโครงการวิจัยนำร่อง (Pilot project) ก็นำไปสู่การศึกษาค้นคว้าวิจัยในด้านกว้าง หรือด้านลึกของปัญหาการวิจัยนั้น ๆ ได้เช่นกัน

การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัย และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยควรจะต้องเอาใจใส่และเอาจริงเอาจังในการทำการสำรวจเอกสาร บทความ ตำรา และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเปิดโลกทัศน์เพื่อการวิจัย โดยกระบวนการสำรวจเพื่อศึกษาผลการวิจัยในหัวข้อเรื่อง (Topics) ที่มีนักวิจัยคนอื่นได้ดำเนินการเป็นโครงการวิจัยนำร่องไปแล้ว และได้เสนอผลการวิจัยต่าง ๆ เอาไว้ ผู้วิจัยก็จะสามารถศึกษาเปรียบเทียบในเบื้องต้นดูได้ว่า ปัญหาการวิจัยและหัวข้อเรื่องการวิจัยที่กำหนดไว้นั้น เกี่ยวข้องกับผลการวิจัยที่ได้สรุปหรือเสนอแนะไปแล้วมากน้อยเพียงใด มีทั้งสรุปสุดท้ายของ “ข้อค้นพบ” (Discovery) การวิจัยนั้น ๆ แล้วหรือไม่ ซึ่งจะเป็นปัจจัยช่วยให้สามารถกำหนดวิธีการแก้ปัญหาและหลีกเลี่ยงการดำเนินการวิจัยที่ซ้ำซ้อนกันได้

การตั้งสมมติฐานการวิจัย

การตั้งสมมติฐาน (Hypothesis) เพื่อใช้เป็นแนวคิดนำร่องไปสู่การแสวงหาความจริงหรือข้อเท็จจริงจากปัญหาการวิจัยที่ได้กำหนดไว้เป็นเบื้องต้นในทางวิชาการ อยากรู้ดีสมมติฐานที่ตั้งไว้จะถูกหรือผิด จริงหรือไม่จริงก็ได้ ดังนั้นสมมติฐานจึงเป็นการคาดคะเนคำตอบของปัญหาที่ได้มาจาก

การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัย และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในขั้นตอนก่อนหน้าเท่านั้น โดยจะกำหนดในลักษณะที่เป็นข้อความที่ต้องการจะแสวงหาคำอธิบายหรือสรุปแนวคิด แนวทางใด ๆ ที่เกี่ยวกับเงื่อนไข หรือเหตุการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยยังไม่มีที่ยืนยันจากข้อเท็จจริงในเบื้องต้นแต่อย่างใด

การออกแบบการวิจัย

เป็นขั้นตอนที่รวบเอาขั้นตอนย่อยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกระบวนการใหญ่ของการวิจัย ได้แก่ การกำหนดประชากรและการสุ่มตัวอย่าง การกำหนดตัวแปรและเครื่องมือวัดตัวแปร รวมถึงการกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล เข้าไว้ด้วยกันเพื่อความสะดวกและการจัดให้เป็นระบบระเบียบในทางการวิจัยนั่นเอง จึงอาจกล่าวได้ว่าการออกแบบการวิจัยเป็นการหาวิธี และเป็นการกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ วางเกณฑ์ไว้สำหรับนำข้อมูลที่จะรวบรวมได้ไปใช้ทดสอบสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้ ทั้งนี้การออกแบบวิจัยนั้น ยิ่งง่ายและมีความสะดวกในการนำไปปฏิบัติได้มากเท่าใดก็ย่อมจะสามารถรวบรวมข้อมูลที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้มากและรวดเร็วยิ่งขึ้นเท่านั้น

การเขียนเค้าโครงเรื่องเพื่อการวิจัย

การที่นักวิจัยต้องเขียนเค้าโครงการวิจัยในการดำเนินการก่อนการทำวิจัยจริงก็เพื่อสร้าง “เอกสารพิมพ์เขียวของการวิจัย” (Blue print) ซึ่งจะช่วยให้เกิดหลักประกันหรือปัจจัยที่จะสร้างความเชื่อมั่นในตนเองของนักวิจัยที่กำลังจะทำอะไรต่อไป ปัญหาและหัวข้อเรื่องการวิจัย ตลอดจนสมมติฐานการวิจัย และกระบวนการที่จะเสาะแสวงหาความรู้ ความจริง และข้อเท็จจริงนั้นคืออะไร หรือสิ่งที่กำลังเสาะแสวงหา นั้น มีคุณค่าและประโยชน์ต่อการวิจัยอย่างไร ดังนั้น เค้าโครงเรื่องเพื่อการวิจัยจึงเป็นคู่มือเพื่อการวิจัยในการติดตามตรวจสอบ (Test) วัดผล (Measurement) และประเมินผล (Evaluation) กระบวนการงานวิจัยเพื่อสรุปผลและเขียนเป็นรายงานการค้นคว้าวิจัยต่อไป

การสร้างแบบสอบถาม การสุ่มตัวอย่าง และการเก็บข้อมูล

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยจะต้องพิจารณาตัดสินใจว่าจะใช้ “ข้อมูล” ไต และ “ตัวแปร” ไตมาทำการทดสอบสมมติฐานการวิจัย โดยสถิติวิเคราะห์ข้อมูลอย่างไร ในกรณีนี้มีทางเลือกสำหรับผู้วิจัยก็คือ ใช้เครื่องมือการวิจัยที่มีผู้สร้างขึ้นไว้แล้ว หรือผู้วิจัยสร้างเครื่องมือขึ้นใหม่ ซึ่งมีข้อดีตรงที่ว่า การสร้างเครื่องมือสำหรับการวิจัยครั้งนั้น ๆ ขึ้นมาใหม่ จะเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้วิจัยได้ทราบเทคนิคการสร้างและการใช้เครื่องมือการวิจัยใหม่ ๆ ทันสมัยและมีประสิทธิภาพในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยได้ดียิ่งขึ้น

การเขียนรายงานการวิจัย และการนำเสนอข้อมูลผลงานการวิจัย

เป็นขั้นตอนสุดท้ายของโครงการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยจะต้องใช้ทั้งความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัติ และทักษะในการเขียนรายงานการวิจัย โดยเป็นการรวบรวมข้อมูลการวิจัย

ทั้งนี้ อันได้แก่ ปัญหาการวิจัย ข้อเสนอแนะการวิจัย การศึกษารายงานการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล สิ่ง ที่ค้นพบ ข้อพิสูจน์สมมติฐาน สรุปและข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นการนำเสนอผลงานการวิจัยอย่างเป็นระบบ ระเบียบ

เอกสารการสอนชุดวิชา การวิจัยทางนิเทศศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2557) ได้ระบุถึงกระบวนการวิจัยทางนิเทศศาสตร์ไว้ 7 ขั้นตอน ได้แก่

1. การกำหนดหัวเรื่องการวิจัย

หัวเรื่องการวิจัย หมายถึง ประเด็นปัญหาที่ผู้วิจัยสนใจ สงสัย หรือมีคำถามอยู่ในใจ และ ต้องการที่จะศึกษาค้นคว้าหาคำตอบ หัวเรื่องการวิจัยที่ดีจะต้องเป็นหัวเรื่องที่มีความสำคัญและเป็น ประโยชน์ มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ และผู้วิจัยมีความพร้อมและสนใจศึกษา

2. การกำหนดปัญหาและวัตถุประสงค์การวิจัย

ปัญหาการวิจัย หมายถึง สิ่งที่ผู้วิจัยมีความสงสัย ใคร่รู้ ต้องการหาคำตอบด้วยกระบวนการวิจัย อาจเป็นปัญหาเชิงวิชาการหรือปัญหาเชิงปฏิบัติ การพัฒนาปัญหาการวิจัย ประกอบด้วย กำหนด ขอบข่ายปัญหาที่น่าสนใจ ตีกรอบปัญหาการวิจัยให้แคบลง คัดเลือกประเด็นปัญหาการวิจัย และกำหนด ปัญหาการวิจัย

3. การทบทวนวรรณกรรมและการกำหนดกรอบความคิดการวิจัย

การทบทวนวรรณกรรม หมายถึง การดำเนินการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษา

ส่วนกรอบความคิดการวิจัย หมายถึง กรอบของการวิจัยในด้านเนื้อหาสาระที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดย ใช้ทฤษฎีและผลการวิจัยในอดีตเพื่อแทนความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันระหว่างปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ในธรรมชาติ และมักนำเสนอกรอบความคิดการวิจัยในรูปแบบของแผนภาพแสดงโครงสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ศึกษา

4. การออกแบบการวิจัย

การออกแบบการวิจัย หมายถึง การวางแผนหรือการกำหนดแนวทางสำหรับการดำเนินการวิจัย ที่จะนำไปสู่การตอบปัญหาการวิจัย ด้วยการกำหนดรูปแบบการวิจัยและการออกแบบการวิจัยเกี่ยวกับ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล โดย จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้

5. การสร้างเครื่องมือการวิจัย

การสร้างเครื่องมือในการวิจัย ประกอบไปด้วย การวิเคราะห์ปัญหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย สมมติฐานและกรอบความคิดในการวิจัย การศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์นิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปร การกำหนดกรอบตัวแปร การเขียนคำถาม การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ และการปรับปรุงเครื่องมือการวิจัย

6. การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยทางนิเทศศาสตร์มีหลายวิธี ได้แก่ การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสังเกต ผู้วิจัยจะต้องเลือกวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลให้เหมาะสมกับลักษณะของข้อมูล และแหล่งข้อมูล และวัตถุประสงค์ของการวิจัย

7. การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การวิเคราะห์ข้อมูล หมายถึง การจัดกระทำกับข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้อย่างเป็นระบบ เพื่อง่ายต่อการทำความเข้าใจ ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจำเป็นต่อการใช้สถิติมาช่วยในการวิเคราะห์ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจะใช้วิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ตามบริบทที่เกี่ยวข้อง หลังจากได้ผลการวิจัยแล้วจะต้องสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์เพื่อให้บังเกิดผล หรือเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือเพื่อการพัฒนาทางด้านนิเทศศาสตร์ทั้งในระดับนโยบาย ระดับการบริหาร และระดับปฏิบัติ

ขั้นตอนการวิจัยทางนิเทศศาสตร์

อย่างไรก็ดี เมื่อประมวลแนวคิดจากนักวิชาการดังที่ได้อ้างอิงไปข้างต้น ประกอบกับจากประสบการณ์สอนในรายวิชา จึงจะขอแบ่งขั้นตอนกระบวนการวิจัยทางนิเทศศาสตร์เพื่อสามารถอธิบายให้ผู้อ่านหรือผู้เรียนเห็นแนวทางการวิจัยอย่างเป็นรูปธรรมและมีความชัดเจนในทางปฏิบัติมากขึ้น ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การทบทวนวรรณกรรม

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดหัวข้อ วัตถุประสงค์การวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 การออกแบบการวิจัย ประกอบด้วย

วิธีวิจัย: การวิจัยเชิงปริมาณ / การวิจัยเชิงคุณภาพ

การกำหนดตัวแปรและสมมติฐานการวิจัย

การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ขั้นตอนที่ 4 การสร้างเครื่องมือการวิจัย

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 6 การรายงานผลการวิจัย

โดยในบทนี้ จะกล่าวอย่างละเอียดในขั้นตอนที่ 1 และ ขั้นตอนที่ 2 ส่วนขั้นตอนอื่น ๆ นั้นจะเป็นการอธิบายอย่างคร่าว ๆ เพื่อทำความเข้าใจในเบื้องต้นก่อน และหลังจากนั้นจะได้กล่าวอย่างละเอียดในบทต่อ ๆ ไป

1. การทบทวนวรรณกรรม

ศาสตราจารย์ ดร. สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2555) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า การทบทวนวรรณกรรม (Literature review) เป็นขั้นตอนหนึ่งของการศึกษาวิจัยทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพที่มีความสำคัญมาก แต่ผู้วิจัยส่วนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักวิจัยมือใหม่ (Novice researcher) ซึ่งกำลังทำวิจัยเพื่อประกอบการศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาเอก หรือเพื่อนำไปขอเลื่อนตำแหน่งหน้าที่ มักจะมองข้ามไปหรือมองว่าเป็นเพียงส่วนประกอบที่ต้องทำเป็นพิธี (Ritual activity) ที่ไม่สลักสำคัญเท่ากับขั้นตอนอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อความข้างต้นมีความสอดคล้องกับสิ่งที่ผู้สอนได้เรียนรู้จากประสบการณ์การสอนในรายวิชาการวิจัยนิเทศศาสตร์ ซึ่งพบว่านักศึกษาส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการทบทวนวรรณกรรมมากนัก เนื่องจากมองว่าเป็นขั้นตอนที่เสียเวลาและต้องใช้ความพยายามอย่างมาก จึงกระทำเพียงแค่ว่า “พอเป็นพิธี” อย่างเช่นที่ศาสตราจารย์ ดร. สุชาติ กล่าวไว้ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วผู้เรียนในระดับปริญญาตรีเกือบจะทั้งหมดไม่เคยมีประสบการณ์ด้านการวิจัย และไม่มีหัวข้อการวิจัยที่สนใจมาก่อน ทำให้การทบทวนวรรณกรรมยิ่งมีความสำคัญมากขึ้น

ดังนั้น ผู้เขียนจึงยกขั้นตอนการทบทวนวรรณกรรมขึ้นมาไว้เป็นอันดับแรก เนื่องจากจะช่วยให้ผู้เรียนได้เห็นตัวอย่างและมีความเข้าใจ แนวคิด แนวทางสำหรับการตั้งหัวข้อการวิจัยของตนเองได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

1.1 ความหมายของการทบทวนวรรณกรรม

แบกซ์เตอร์และแบบบี้ (Baxter & Babbie, 2004 อ้างถึงใน ชาลิสสา มากแผ่นดินทอง, 2559 หน้า 44) ให้ความหมายของการทบทวนวรรณกรรมไว้ว่า หมายถึงการสำรวจอย่างละเอียดถี่ถ้วนว่าหัวข้อวิจัยที่เราสนใจนั้นมีคนศึกษามาแล้วหรือไม่ และศึกษาไว้อย่างไรบ้าง

ปารีชาติ สถาปิตานนท์ (2557 หน้า 103) ให้ทัศนะว่า เราอาจกล่าวได้ว่า การทบทวนวรรณกรรมก็คือ การศึกษาหรือตรวจสอบทฤษฎีและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันประเด็นในการวิจัย โดยนักวิจัยจะดำเนินการสรุปข้อค้นพบต่าง ๆ ของนักวิชาการหรือนักวิจัยท่านอื่น ๆ ที่เคยศึกษาวิจัยใน

ประเด็นใดประเด็นหนึ่งหรือประเด็นอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกันกับประเด็นที่นักวิจัยสนใจ และนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้พัฒนามุมมอง ประเด็น คำถาม หรือข้อสันนิษฐานในการวิจัยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารการสอนชุดวิชาการวิจัยทางนิเทศศาสตร์ โดยมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2557 หน้า 2-27) แสดงความหมายของการทบทวนวรรณกรรมไว้ว่า หมายถึง การดำเนินการศึกษา ทฤษฎีและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาและนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ ในการพัฒนาประเด็นคำถามหรือข้อสันนิษฐานในการวิจัยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ทั้งนี้การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจะช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจหัวเรื่องการวิจัยได้ชัดเจนมากขึ้น ทำให้รู้ถึงภูมิหลังหรือความเป็นมาของปัญหาการวิจัย เป็นการปูพื้นฐานหรือสร้างฐานความรู้ เพื่อรองรับความรู้ใหม่ที่จะเสริมต่อยอดสำหรับงานวิจัยที่จะทำต่อไป ทำให้ผู้วิจัยได้รับรู้เกี่ยวกับแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สถานภาพองค์ความรู้ในด้านที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา ความเชื่อมโยงในแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวเรื่องการวิจัย ปัญหาการวิจัย สมมติฐานการวิจัย การกำหนดขอบเขตการศึกษา การระบุตัวแปรสำคัญสำหรับการวิจัย และช่วยให้ทราบถึงแนวทางการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าว

ในขณะที่จันทิมา เขียวแก้ว (2553 หน้า 125) เรียกการทบทวนวรรณกรรมว่า “การปริทัศน์วรรณกรรม” เนื่องจากแปลความหมายจากคำภาษาอังกฤษได้ว่า ดูใหม่ มองใหม่ (re = ใหม่ และ view = มอง) งานที่ผู้อื่นทำไว้และเกี่ยวข้องกับเรื่องที่เราสนใจจะทำวิจัยนั่นเอง โดยได้ให้ความหมายของคำดังกล่าวไว้ว่า หมายถึง การทบทวนงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัยของตนเอง และงานซึ่งผู้อื่นได้ค้นพบ เป็นเรื่องจำเป็นเพื่อให้ได้ความรู้เพิ่มขึ้น จากหลักฐานเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป และได้รายงานโดยเปิดเผยไว้ ผู้วิจัยต้องเข้าไปศึกษา ทบทวน ตรวจสอบงาน ตรวจสอบข้อมูล วิธีการตลอดจนผลของการศึกษาเหล่านั้น ทั้งนี้สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจในการทำปริทัศน์วรรณกรรม คือ ความหมายของเอกสารและงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่การทำปริทัศน์วรรณกรรมจะเกิดประโยชน์สูงสุดได้

จากความหมายที่นักวิชาการหลายท่านได้ให้ไว้ นั่นอาจสรุปความหมายของ การทบทวนวรรณกรรม ได้ว่า เป็นการศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่มีผู้เคยทำมาก่อน โดยเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องหรืองานวิจัยที่ตั้งคำถามหรือประเด็นปัญหาลักษณะคล้ายคลึงกับที่ผู้วิจัยต้องการหาคำตอบ ซึ่งการทบทวนวรรณกรรมมีเป้าหมายเพื่อนำทฤษฎีและแนวทางซึ่งมีผู้เคยทำมาก่อนแล้ว มาเป็นแนวทางสำหรับงานวิจัยของตนเอง ตั้งแต่การตั้งหัวข้อการวิจัย การออกแบบการวิจัย ไปจนถึงการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการรายงานผลการวิจัยในที่สุด

1.2 แหล่งข้อมูลสำหรับการทบทวนวรรณกรรม

สถานการณ์ปัจจุบันที่สื่อใหม่หรืออินเทอร์เน็ตเข้ามามีบทบาทกับชีวิตประจำวันของผู้คนเป็นอย่างมาก แหล่งข้อมูลหลักสำหรับการค้นคว้าเรื่องราวต่าง ๆ จึงกลายเป็นแหล่งข้อมูลออนไลน์

เช่นเดียวกับแวดวงการศึกษา แต่เนื่องจากการทบทวนวรรณกรรมจะต้องศึกษาสิ่งที่เรียกว่าทฤษฎีด้วยนั้น ความน่าเชื่อถือจึงเป็นสิ่งที่เป็นที่ปฏิเสธและละเลยไม่ได้ ทำให้แหล่งข้อมูลสำคัญอีกแหล่งหนึ่งสำหรับการทบทวนวรรณกรรมก็คือหนังสือหรือตำราต่างๆ ที่กล่าวถึงทฤษฎีที่จำเป็นต้องนำมาใช้ในการวิจัยนั่นเอง ดังนั้นผู้เขียนจึงขอแบ่งแหล่งข้อมูลสำหรับการทบทวนวรรณกรรมออกเป็น 2 แหล่ง ได้แก่ แหล่งข้อมูลออนไลน์และแหล่งข้อมูลที่เป็นหนังสือหรือตำรา ดังนี้

1.2.1 แหล่งข้อมูลออนไลน์ ในแวดวงการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศมีการจัดทำฐานข้อมูลออนไลน์ขึ้น ทั้งส่วนที่เป็นวารสารเชิงวิชาการและส่วนที่เป็นเล่มรายงานวิจัย โดยวารสารเชิงวิชาการจะเป็นแหล่งรวบรวมบทความวิจัย ซึ่งเป็นการรายงานผลการวิจัยในลักษณะย่อความลงมาจากรายงานวิจัย ทำให้ผู้ค้นคว้าใช้เวลาทำความเข้าใจได้น้อยลงแต่อาจขาดซึ่งรายละเอียดในบางเรื่องที่คุณค้นคว้าต้องการทราบ โดยเฉพาะนักวิจัยสมัครเล่นหรือนักศึกษาที่ต้องการเห็นตัวอย่างการตั้งคำถามในเครื่องมือการวิจัย ส่วนเล่มรายงานวิจัยที่อาจจะพิมพ์และเย็บเล่มออกมาเป็นหนังสือแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีการอำนวยความสะดวกให้ผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าผ่านอินเทอร์เน็ตได้ด้วยอีกช่องทางหนึ่ง ซึ่งจะให้ข้อมูลในรายละเอียดได้มากกว่าบทความวิจัย แต่ในขณะเดียวกันก็อาจทำให้ผู้ค้นคว้าใช้เวลาในการศึกษางานวิจัยนั้น ๆ มากขึ้น ทั้งนี้ในเบื้องต้นผู้ค้นคว้าอาจตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วว่างานวิจัยนั้นเกี่ยวข้องกับงานวิจัยของตนเองหรือไม่ จากการอ่านบทคัดย่อในเล่ม ซึ่งจะสรุปให้เห็นวัตถุประสงค์วิธีการดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย ซึ่งทั้งหมดเป็นข้อมูลสำคัญของงานวิจัยอยู่แล้วนั่นเอง (ใครแนะนำ???) โดยการค้นคว้าผ่านทางแหล่งข้อมูลออนไลน์นั้น ผู้ค้นคว้าอาจเข้าถึงได้จากแหล่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- Google
- ThaiLis
- ฐานข้อมูลวารสารเชิงวิชาการต่าง ๆ
- ฐานข้อมูลห้องสมุดของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม มีข้อจำกัดในบางฐานข้อมูลที่ผู้วิจัยอาจเข้าถึงได้เพียงบทคัดย่อของบทความวิจัยหรือเล่มรายงานวิจัย ซึ่งหากต้องการเข้าถึงฉบับเต็มจำเป็นต้องสมัครเป็นสมาชิกด้วยการกรอกข้อมูลเพื่อให้รหัสผ่าน หรืออาจมีการจ่ายค่าสมาชิกด้วยสำหรับฐานข้อมูลบางแหล่ง ดังนั้นนักวิจัยสมัครเล่น หรือนักศึกษาซึ่งทำวิจัยเพียงแค่การศึกษาในชั้นเรียนเท่านั้นอาจไม่สามารถใช้แหล่งข้อมูลออนไลน์ได้เสมอไป หรือเพียงแหล่งเดียวเท่านั้น

1.2.2 หนังสือ ตำรา

1.3 วิธีการทบทวนวรรณกรรม

ซาลิสมา มากแผ่นทอง (2559 หน้า 48-49) ได้แนะนำเกี่ยวกับเทคนิคและกลยุทธ์การทบทวนวรรณกรรมไว้ว่า นักวิจัยหน้าใหม่และนักศึกษาจำนวนไม่น้อยมีทักษะในการสืบค้นข้อมูล จึงสามารถค้นหาบทความ ตำรา หรือหนังสือที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยของตนเองได้เป็นจำนวนมาก แต่เมื่อรวบรวมข้อมูลมาได้เรียบร้อยแล้ว อาจเกิดความไม่แน่ใจว่าจะเริ่มจัดการอย่างไรกับข้อมูลทั้งหลาย ในส่วนนี้มีการแนะนำเทคนิคและกลยุทธ์การทบทวนวรรณกรรม ไว้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.3.1 เทคนิคการทบทวนวรรณกรรมจากบทความวิจัยเชิงวิชาการ

สำหรับเอกสารที่เป็นบทความวิจัยเชิงวิชาการ ควรเริ่มอ่านที่บทคัดย่อก่อน หากมีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อที่สนใจจึงให้อ่านต่อไป จากนั้นให้ข้ามส่วนของบทนำหรือความนำไป และไปเริ่มอ่านที่ส่วนของการทบทวนวรรณกรรมเลย เป็นการเจาะข้อมูลโดยตรง หากอ่านแล้วเห็นว่าไม่ตรงกับแนวทางที่สนใจ เราไม่ควรเสียเวลาอ่านต่อไป และควรหันไปเริ่มต้นอ่านบทความชิ้นอื่น ๆ

1.3.2 เทคนิคการทบทวนวรรณกรรมจากหนังสือหรือตำรา

การอ่านหนังสือหรือตำราเพื่อการทบทวนวรรณกรรมนั้น แตกต่างจากการอ่านหนังสือเพื่อการเรียนทั่วไป นั่นคือ เราไม่ควรเสียเวลาไล่อ่านไปที่ละหน้า เพราะอาจสร้างความเบื่อหน่าย แต่ควรค้นหาจากสารบัญว่าเนื้อหาของบทไหนตรงกับหัวข้อวิจัยของตนเอง ก็ให้ไปเลือกอ่านที่บทนั้น ๆ หรือหัวข้อย่อยนั้น ๆ การอ่านหนังสือด้วยวิธีการนี้จะทำให้เกิดความสนุกสนาน กระตุ้นความสนใจ และช่วยประหยัดเวลา เพราะไม่ต้องเสียเวลาอ่านในส่วนที่อาจน่าสนใจแต่ไม่ตรงกับหัวข้อวิจัย

หากเป็นตำราภาษาอังกฤษก็สามารถใช้วิธีเดียวกันได้ คือการค้นหาคำสำคัญที่ดัชนี (index) ในเล่ม แล้วจึงมาเปิดอ่านตรงหน้านั้น ๆ เพื่อหาประโยคสำคัญที่สอดคล้องกับหัวข้อวิจัย ในบางครั้งหากเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีหรือแนวคิด อาจต้องอ่านทั้งย่อหน้า อ่านทั้งหน้า หรือหลายหน้าติดต่อกันก็จะเข้าใจ ผู้เขียนพบว่า การอ่านหนังสือภาษาอังกฤษไล่ไปที่ละหน้าตั้งแต่ต้นบทจนท้ายบทจะต้องเสียเวลามาก จึงมักสร้างความเบื่อหน่ายและมักทำให้ความกระตือรือร้นที่จะหาคำตอบลุดหายไปจากเดิมที่เริ่มต้นทำการทบทวนวรรณกรรม

1.3.3 กลยุทธ์การทบทวนวรรณกรรมหลายหัวข้อพร้อม ๆ กัน

ในการทบทวนวรรณกรรม เราไม่จำเป็นต้องทำตามลำดับเนื้อหา เราอาจเลือกทำในประเด็นหรือหัวข้อที่ตนเองถนัดก่อน การผินทำงานเพียงเพราะเข้าใจว่าตนเองต้องเข้าใจทฤษฎีก่อนจึงจะทบทวนส่วนอื่น ๆ ได้ดีนั้น ไม่เป็นความจริง การได้อ่านตัวอย่างงานวิจัยอื่น ๆ อาจทำให้เข้าใจทฤษฎีได้ง่ายขึ้นก็เป็นได้ ในส่วนของการทบทวนวรรณกรรม เราจึงควรแบ่งการจดบันทึกแยกออกเป็น

หลาย ๆ ส่วน หรือหากใช้คอมพิวเตอร์ก็ควรแยกงานออกเป็นหลาย ๆ ไฟล์ ซึ่งท้ายที่สุดจะพบว่าตนเองมีเนื้อหาในแต่ละประเด็นที่พร้อมจะนำมาจัดวางร้อยเรียงกันได้อย่างเป็นรูปเป็นร่าง

1.3.4 เทคนิคการจดบันทึกข้อมูลสำหรับการทบทวนวรรณกรรม

ในระหว่างการอ่านวรรณกรรมแต่ละชิ้น ให้หาสมุดและปากกาไว้อย่างชัดเจน หรือมีคอมพิวเตอร์ไว้พิมพ์ข้อมูลด้วยเสมอ เพราะสมองของเราไม่สามารถจดจำข้อมูลได้ครบถ้วน ยิ่งเมื่อเวลาผ่านไปแล้ว จะไม่สามารถจดจำอะไรได้มากนัก และมักเกิดความสับสน เพราะบ่อยครั้งที่เดียวที่นักวิจัยอาจจะทบทวนวรรณกรรมหลาย ๆ ประเด็นหรือหลาย ๆ หัวข้อสลับกันไปมา การจดบันทึกแยกแต่ละประเด็นไว้อย่างชัดเจนจึงนับเป็นสิ่งที่ควรทำอย่างยิ่ง

วิธีการบันทึกข้อมูลที่ดี คือ เมื่อพบว่าประโยคหรือข้อความใดสำคัญ สามารถใช้อ้างอิงได้ ขอให้อ่านและสรุปข้อความออกมาเป็นภาษาของตนเอง จากนั้นให้เขียนข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งที่มากำกับเอาไว้ โดยข้อมูลเหล่านี้จะประกอบไปด้วย ชื่อผู้แต่ง ปีที่แต่ง และหมายเลขหน้า ซึ่งเรียกว่า การอ้างอิงในเนื้อหา (in-text citation) แต่หากต้องการคัดลอกข้อความออกมาในลักษณะคำต่อคำ จำเป็นต้องใส่เครื่องหมายคำพูดกำกับไว้เสมอ เพื่อให้ทราบว่าข้อความดังกล่าวเป็นการคัดลอกมา มิได้มาจากการคิดหรือการเขียนของเราเอง จากนั้นให้เขียนข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งที่มากำกับเอาไว้เช่นกัน วิธีการนี้จะเป็นการป้องกันปัญหาการคัดลอกวรรณกรรมโดยผิดกฎหมาย (plagiarism) สำหรับการจัดเก็บข้อมูลอ้างอิงเหล่านี้ นับว่ามีความสำคัญมาก ควรตั้งแฟ้มแยกแต่ละประเด็นหรือหัวข้อเอาไว้อย่างชัดเจน และจัดเก็บข้อมูลที่ทบทวนแยกแยะตามกลุ่มอย่างเหมาะสม

สำหรับการจดบันทึกข้อมูลการทบทวนวรรณกรรมนี้ จันทิมา เขียวแก้ว (2553 หน้า 139) ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับเครื่องมือการบันทึกข้อมูลไว้อย่างชัดเจน โดยแนะนำให้ใช้บัตรบันทึกการทบทวนวรรณกรรม ขนาดประมาณ 5x8 นิ้ว หรือ 3x5 นิ้ว อย่างเป็นอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่านักวิจัยบางท่านอาจสะดวกใช้คอมพิวเตอร์ในการบันทึกข้อมูลมากกว่าใช้บัตรคำหรือบัตรบันทึก จึงอาจสามารถนำแนวทางของบัตรบันทึกมาปรับใช้กับการบันทึกในคอมพิวเตอร์ได้เช่นกัน ซึ่งไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของบัตรบันทึกหรือคอมพิวเตอร์ก็สามารถใช้วิธีการเดียวกันได้ โดยจัดแบ่งพื้นที่ในการจดบันทึกเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วนตามวัตถุประสงค์การใช้งาน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ส่วนที่เป็นรายการอ้างอิง เป็นแหล่งที่มาของความรู้หรือแหล่งความรู้ ได้แก่ชื่อผู้เขียน ชื่อหนังสือ ชื่อผู้พิมพ์ ปีที่พิมพ์ หมายเลขหน้าที่บรรจุเรื่องที่ค้นคว้า โดยเขียนในรูปของบรรณานุกรมที่ถูกต้อง เป็นส่วนสำคัญที่ต้องดำเนินการก่อนทันที โดยอ้างอิงตามแบบบรรณานุกรมมาตรฐานที่ใช้กันอยู่ นอกจากนั้นให้ระบุเลขหน้าที่เนื้อหาที่เราบันทึกปรากฏอยู่ด้วย นอกจากนั้นอาจบันทึกเลขเรียกหนังสือ (call number) ของเอกสาร และชื่อห้องสมุดที่เป็นเจ้าของเอกสารนั้นเพื่อเป็น

ข้อมูลในกรณีที่ต้องการใช้อีกสารอีกครั้ง หลังจากที่ได้อ่านและคืนห้องสมุดไปแล้ว เพราะการอ่านเอกสารจำนวนมาก ๆ เมื่อเวลาผ่านไป เราอาจจำไม่ได้ว่ายืมมาจากไหน

ส่วนที่ 2 ส่วนที่เป็นเนื้อหาที่ต้องการบันทึก ซึ่งมีวิธีการบันทึกหลายรูปแบบตามความเหมาะสมกับการนำไปใช้ การบันทึกเนื้อหาลงในบัตรบันทึก ควรบันทึกเป็นประเด็น ๆ หนึ่งประเด็นต่อบัตร 1 ใบ เพื่อง่ายต่อการจัดเก็บรวบรวม ทั้งนี้ในกรณีที่จัดเก็บข้อมูลเป็นไฟล์ในคอมพิวเตอร์ ผู้วิจัยอาจใช้ระบบสารบัญมาช่วยในการจัดเก็บและค้นหาได้

ส่วนที่ 3 ส่วนที่เป็นหัวเรื่อง เมื่อบันทึกประเด็นเรียบร้อยแล้วให้ผู้วิจัยสรุปว่าเนื้อหาที่บันทึกไว้ในส่วนที่ 2 เป็นเรื่องอะไร เพื่อจะได้นำหัวเรื่องที่กำหนดไว้ไปเป็นคำสำคัญ (keyword) ในการเรียงเอกสารตามกลุ่มเนื้อหา บันทึกที่มีเนื้อหาข้อความเกี่ยวเนื่องกันแต่มาจากแหล่งที่แตกต่างกัน จะได้มารวมอยู่ด้วยกัน จะช่วยให้ผู้วิจัยประเมินได้ว่าได้อ่านค้นคว้าเอกสารมากน้อยเพียงพอหรือไม่ ยังมีเรื่องใดบ้างที่ยังมีเนื้อหาไม่พอ มีเรื่องใดบ้างที่ต้องค้นคว้าเพิ่มเติม

การกำหนดหัวเรื่อง ควรให้สอดคล้องกับเค้าโครงที่วางไว้ในการกำหนดแผนการค้นข้อมูล เมื่อได้อ่านไประยะหนึ่งแล้ว เมื่อนำหัวข้อเรื่องมาทบทวนจะช่วยให้ผู้วิจัยขยายโครงร่างของข้อมูลที่วางไว้เบื้องต้นให้มีความละเอียด ลงลึกในประเด็นปลีกย่อยมากขึ้น โครงร่างละเอียดนี้สามารถใช้เป็นกรอบในการเขียนรายงานการทบทวนวรรณกรรม ซึ่งจะปรากฏในบทที่ 2 ของรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์นั่นเอง โครงสร้างบัตรบันทึกแสดงดังตัวอย่างต่อไปนี้

<p>ส่วนที่ 1 บันทึกรายการบรรณานุกรมของแหล่งข้อมูล</p> <p><u>เช่น:</u> สุกัญญา ตรีวนิช. ประวัติการหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2524. (หน้า 8) ศูนย์วิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา 302.207 ส149ก 2524 ฉ.3</p>	<p>ส่วนที่ 3 กำหนดหัวเรื่องของสิ่งที่บันทึก</p> <p><u>เช่น:</u> หนังสือพิมพ์คู่แข่ง หมอบรัดเลย์</p>
<p>ส่วนที่ 2 บันทึกเนื้อหาของสิ่งที่อ่านและสรุปใจความสำคัญมาจากแหล่งเอกสารที่อ่าน</p> <p><u>เช่น:</u> ในขณะที่หมอบรัดเลย์ออกหนังสือบางกอกรีคอร์เดอร์อยู่นั้น ก็มีมิชชันนารีอีกหลายท่านที่ได้ออกหนังสือพิมพ์แข่งกับหมอบรัดเลย์ ได้แก่</p>	

- Siam Times (สยามไทม์) ออกในปี พ.ศ. ๒๔๐๗ และก็เลิกในปีนั้น
- Bangkok Press (บางกอกเพรส) ออกในปี พ.ศ. ๒๔๐๗ และก็เลิกในปีนั้น
- Siam Weekly Monitor (สยามวิกกี มอนิเตอร์) ออกเมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๐ ผลงานที่โดดเด่นของหนังสือพิมพ์ฉบับนี้คือ การลงบทความเพื่อวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงเกี่ยวกับการกระทำของนายฮูต กงสุลอเมริกัน (บทความลงตีพิมพ์ในวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๐) จนเป็นเหตุให้นายฮูตได้รับความอับอาย ถึงกับต้องเดินทางกลับประเทศ แต่จนแล้วจนรอด สยามวิกกี มอนิเตอร์ ก็ไม่สามารถยืนหยัดภายใต้สภาวะขาดทุนได้ จนต้องปิดตัวไปเมื่อวันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๑
- Bangkok Summary ออกในปี พ.ศ. ๒๔๑๑ และยังคงดำเนินการได้ไม่ถึงก็ต้องล้มเลิกกิจการไปอีก เพราะไม่ได้รับการต้อนรับจากประชาชน

ภาพที่.....

สรุป

การวิจัยทางนิเทศศาสตร์.....